

érték 5 USD-ra tehető. Mivel a szerzői jogdíj minden tranzakciónál jelentkezik, marginális költségnek számít, mégpedig Kingma eredményével összevetve annak 50%-át teszi ki.

J. Zhou a következőképpen igazítja ki Kingma modelljét:

Legyen TMC (total marginal cost) a könyvtárközi kölcsönzés útján történő hozzáférés összes marginális költsége (a kérő és a küldő könyvtár együttes költsége):

$$TMC = c + R(x),$$

ahol

- c a Kingma-féle konstans összetevő (számításai szerint kb. 10 USD, szerzői jogdíj nélkül),
 x a folyóíratra vonatkozó könyvtárközi kérések száma,
 $R(x)$ a cikkenkénti jogdíj (középső érték).

Akkor $R(x) = 0$, ha $x < 6$, és $R(x) = R$, ha $x \geq 6$.

R a szerzői jogdíj középső értéke (Chaffin szerint 5 USD). Következésképpen a TMC értéke csak ritkán állandó: akkor, ha $R(x) = 0$, azaz a kevésbé keresett folyóíratoknál, vagy azoknál a kereskedelmi szolgáltatóknál, amelyek az árakba eleve beépítik a jogdíjat.

Általános esetben a TMC az x -től függő diszkrét (nem folytonos) függvény. Minél több a könyvtárközi kölcsönzési tranzakció, annál valószínűbb, hogy a marginális költség tartalmazni fogja a szerzői jogdíjat is.

Javaslatok

1. A könyvtárközi kölcsönzési műveletek költség-számításakor a marginális költségeket figyelembe kell venni.

2. A költségek vizsgálatakor számolni kell a szerzőijogdíj-fizetéssel is. Elemezni kell a másolandó jogdíjköteles cikkek arányát, és a jogdíjnak a kiadótól és a dokumentumküldő szolgáltatók jogdíjkezelőitől függő változását.

A technológiai fejlődésnek megfelelően a kiadónak át kell helyezniük a hangsúlyt a folyóiratok eladásáról a cikkek kereslet szerinti eladására. A könyvtáraknak, a dokumentumszolgáltatók jogdíjkezelőinek és a kiadónak további együttműködési lehetőségeket kell találniuk a jogdíjpiac hatékonyságának javítására.

Irodalom

- [1] JACKSON, Mary E.: Measuring the performance of interlibrary loan and document delivery services. = <http://www.arl.org/access/illdd-res-measperf9712.shtml> 1998. szept.
- [2] ROCHE, Marilyn M.: ARL/RLG interlibrary loan cost study. = Association of Research Libraries, Washington D. C., 1993. jún.
- [3] KINGMA, Bruce R.: The economics of access versus ownership: The costs and benefits of access to scholarly articles via interlibrary loan and journal subscriptions. = The Haworth Press, New York, 1996.
- [4] EIBLUM, Paula-ARDITO, Stephanie C.: Royalty fees Part I: The Copyright Clearance Center and Publishers. = Online, 1998. márc.-ápr. p. 83-86. Part II: Copyright and Clearinghouses. = Online, 1998. máj.-jún. p. 51-56.
- [5] CHAFFIN, Nancy J.: Examining copyright fees for article delivery. = The Serials Librarian, 31. köt. 1997. p. 67-78.

IZHOU, Joe: Interlibrary loan cost studies and copyright fees. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply, 9. köt. 4. sz. 1999. p. 29-39.

(Góth László)

A könyvtárközi kölcsönzés helyzete Franciaországban

A könyvtárközi kölcsönzési rendszer úgy működik, hogy léteznek központi katalógusok, amelyekben a kérő könyvtár azonosítja a keresett dokumentumot, megtalálja annak lelőhelyét, ahová (postán vagy elektronikus úton) elküldheti könyvtárközi igényét. A rendszer használatát legfeljebb a kérő intézmény technikai lehetőségei korlátozzák. Franciaországban a könyvtárközi kölcsönzés napjaink-

ban átmeneti időszakot él, és nem képes teljes szolgáltatást nyújtani, beleértve a külföldi könyvtárak kéréseinek teljesítését.

Dokumentumszolgáltatók

A francia könyvtárközi kölcsönző hálózat hosszú ideig három szervezetre épült:

- az egyetemi könyvtárakra;
- a *Nemzeti Könyvtár Kölcsonzóközpontjára* (*Centre de Prêt*) – a központ az általa nem teljesíthető kéréseket továbbírtotta más könyvtárakba;
- az *INIST-re* (*L'Institut de l'Information Scientifique et Technique* = Tudományos és Műszaki Információs Intézet).

Miután a Kölcsonzóközpont beszüntette működését, a Francia Nemzeti Könyvtár pedig egyelőre nem vette át funkcióit, a könyvtárközi kölcsönző hálózat az egyetemi könyvtárakra, a *CADIST*-ban (*Centres D'Acquisition et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique* = Tudományos és Műszaki Információkat Beszerző és Elosztó Központok) részt vevő könyvtárakra és az *INIST*-re épül.

PEB, az egyetemi könyvtárak hálózata

A francia egyetemi könyvtárak mindig hálózatként működtek, és mindig megosztották erőforrásaikat. A PEB mintegy 300 forrásdokumentum-gyűjtőhely országos hálózata. A könyvtárközi dokumentumkérések továbbítása és feldolgozása elektronikus úton történik az ISO-ajánlások figyelembevételével. A kérő könyvtár mindig utánanézhet, mely fázisban tart kérésének teljesítése. Ha a dokumentum lelőhelyét nehéz megállapítani, a tárgyban jártas felhasználói csoport segítségét lehet kérni. A rendszer hozzáférést enged mind a *Téléthéses* faktografikus, mind a *Pancatalogue* bibliográfiai adatbázishoz. A hálózaton belül elektronikus levelező- és konferenciarendszer is működik. A dokumentumokat eredetiben kölcsönzik, illetve fénymásolatban vagy mikrofilmen szolgáltatják. Külső (a hálózatba nem tartozó) könyvtáraknak hagyományos IFLA-úrlapokon postán küldik a kéréseket.

A PEB hálózatot a Transpacon, az interneten vagy a belső PebNet hálózaton keresztül lehet elérni. Használata nyitott a könyvtárak számára, de az ügyfélnek szerződnie kell az adatbázist üzemeltető minisztériumi ügynökséggel. Az évente beérkező kérések száma 730 ezer, ennek mintegy 85%-át tudják teljesíteni.

A CADIST-könyvtárak

A CADIST-könyvtárak 1980 óta szolgálják a kutatást. Ezek a központok ágazati intézmények hálózataiból állnak: 19 szakterületen 21 központ működik,

amelyek eredetileg az egyetemek dokumentumellátására jöttek létre. A dokumentumokról két adatbázist vezetnek: az időszaki kiadványok országos közös katalógusát (angol neve: *National Union Catalogue of Serial Publications*, francia rövidítése: *CCNPS*), és az egyetemi könyvtárakban fellelhető francia és külföldi monográfiák közös katalógusát (*Pancatalogue*). A könyvtárközi kölcsönzés számára mint utolsó mentsvár jönnek szóba: a kérést csak akkor fogadják, ha a kérő igazoltan sikertelenül járt két másik helyen.

INIST

Az intézet a Tudományos Kutatás Országos Központjához tartozik. Gyűjti és terjeszti a kutatási és fejlesztési eredményeket. Állománya 23 000 folyóiratcíméből, 60 000 konferenciakiadványból, 56 000 kutatási jelentésből, 100 000 disszertációból áll. 1998 óta van online katalógusa. Részt vesz a *CCNPS* és a *Téléthéses* adatbázis építésében. Gyűjteményéből térítés ellenében szolgáltat másolatokat. Dokumentumküldő szolgáltatásáról a <http://www.inist.fr> weboldalon a „Products” (Termékek) menüpontban lehet tájékozódni.

A közös katalógusok használata

Az azonosítás és lelőhely-meghatározás eszközei:

1. Teljes művek és monográfiák

A *Pancatalogue* 1992 óta működik, 3,2 millió címet és 5,5 millió művet tartalmaz. Az egyetemi könyvtárak helyi katalógusaiból szintetizálták. Szerző, cím, tárgy, ISBN stb. (összesen 9 szempont) szerint lehet benne keresni. Emellett elérhetők a könyvtárak saját online katalógusai is.

2. Időszaki kiadványok

A *CCNPS* a kiadványok azonosítására szolgál. 2900 szervezet állományában lévő dokumentumokról 291 ezer rekordot tartalmaz. Évente kétszer CD-ROM-on megjelenő változata a *Myriade*.

3. Disszertációk

A *Téléthéses* 1986 óta tájékoztat a francia egyetemeken és főiskolákon készült disszertációkról. A társadalom- és a természettudományok terén a retrospektív feldolgozás 1972-ig, az orvostudomány-gyógyszerészet terén 1983-ig ment vissza. 340 ezer tételt tartalmazó bibliográfiai adatbázis, amely az 1986 utáni dolgozatoknál tartalmi összefoglalókat is rögzít. Évente kétszer CD-ROM-on megjelenő változata a *DocThèses*.

A könyvtárközi kölcsönzési hálózat fejlesztése

Az összekapcsolt hálózat két éven belül épül fel, az egyetemi könyvtári hálózathoz, a Francia Nemzeti Könyvtárból, és néhány nagy közkönyvtárból fog állni. Az együttműködő intézmények katalógusai együttesen 14 millió állományi rekordot fognak tartalmazni.

A Francia Közös Katalógus (*Catalogue Collectif de France = CCFR*)

A Francia Nemzeti Könyvtár (Bibliothèque Nationale de France = BNF) e projektje 2000 első félévétől egységes hozzáférést nyújt

- a BNF saját információs rendszeréhez (7 millió rekord),
- az egyetemi dokumentációs rendszerhez (4,5 millió rekord),
- kb. 50 közkönyvtár retrospektív konvertálással épített katalógusához (kb. 2,5 millió rekord).

A katalógusok Z39.50 szerveren vannak, funkcióik és szolgáltatásaik megegyeznek a CCFR-rel. A rendszerben könyvtárközi kölcsönzés is lesz: az olvasó valamennyi katalógusban kereshet, és saját könyvtárán keresztül továbbíthatja majd könyvtárközi kölcsönzési igényét. A CCFR-hez kapcsolódik a francia könyvtárakról részletes információkat tartalmazó adatbázis is.

Az egyetemi dokumentációs rendszer

Ez a 110 könyvtárat összefogó rendszer 2001-től működik. A projekt irányítására a holland PICA szervezetet választották. A könyvtárak egyetlen katalógushoz fognak csatlakozni, amely integrált eszközei révén megoldja a jelenlegi problémákat.

A rendszer szolgáltatásai:

- a katalógus használata, amely monográfiák, sorozatok, disszertációk, térképek, audiovizuális dokumentumok stb. bibliográfiai leírását és állományadatait (4,5 millió rekord) fogja tartalmazni;
- dokumentumrendelés, amely a katalógusban való keresés végén közvetlenül feladható;
- elektronikus dokumentumok online lekérése a Webdoc modulon keresztül;
- osztott katalogizálás, a rekordok letöltése a helyi könyvtárak katalógusaiba;
- hozzáférés a CCFR-en keresztül az összes francia dokumentumforráshoz.

Kapcsolódó honlapok:

<http://www.sup.acd.education.fr/bib/>

<http://www.abes.fr>

<http://www.inist.fr>

/MENIL, Céline: Interlibrary lending in France: the situation today. = Interlending & Document Supply, 27. köt. 4. sz. 1999. p. 166–169./

(Góth László)

Elektronikus dokumentumellátó rendszer Szlovákiában (JASON-SK)

A NSZK Oktatási és Tudományos, Kutatási és Technológiai Minisztériuma támogatta a német és közép-kelet-európai tudományos könyvtárak együttműködését célzó, 1996 és 1999 között végrehajtott programot. Ennek keretében valósították meg – egyebek között – a pozsonyi Egyetemi Könyvtár, a kassai Műszaki Egyetemi Könyvtár és a bielefeldi Egyetemi Könyvtár részvételével az Észak-Rajna-Vesztfáliában már 1995 óta sikeresen működő, elektronikus folyóiratcikk-szolgáltató rendszer átültetését.

Első lépésként összekötötték a bielefeldi Egyetemi Könyvtár és a pozsonyi Szlovák Műszaki Könyvtár hálózatát. Így 1995 végétől kezdve a szlovák használók is hozzáférhettek a JASON-NRW szolgáltatásaihoz, a kért cikkeket e-mailen küldték

meg. A továbbiakban a pozsonyi és kassai Egyetemi Könyvtárban és a kassai Műszaki Egyetemi Könyvtárban is megteremtették a közvetlen megrendelés feltételeit.

Mindezzel alapot képeztek a továbblépéshez. Közben a JASON-t áttették a webre, s ezt a technológiai fejlesztést a szlovák implementáció is követte. Pozsonyban és Kassán két szervert állítottak fel a leőhelyek adatbankjával és a megrendelési modullal. Mindkét szervert Bielefeldben konfiguráltak, majd Szlovákiába szállították. A technológia ugyanaz, mint a JASON-WWW-nél: weborientált, UNIX szerver (szerverre felfelesztett SUN ultra 1 munkaállomás), SUN/Solaris operációs rendszer, az állományadatok BRS/Search adatbázisban.